

Rasistiska brott mot utsatta grupper¹

– Särskilt om samer och romers möjlighet till individuell upprättelse

Therese Enarsson, docent & Karin Åström, jur. dr., vid Juridiska institutionen, Umeå universitet

Abstract

This article takes its starting point in Sami and Roma exposure to racism by studying preconditions within the criminal law for dealing with racism against individual victims of crime. The purpose is to identify whether and how individual victims can obtain remedy and reparation when exposed to racism. In this article, that means that the racist act must be criminalized, that the criminal interest of criminalization is the individual victim, and that the racist nature of the crime has legal implications for classification, sentencing and punishment. Methodologically, the study focuses on identifying possible challenges in the application of so-called hate crimes legislation. Two challenges to the application of individual remedies and reparations were identified. First is the difficulty in identifying and establishing (racist) motive. Second is the lack of clear statements from the courts about how assessments have been made in the use of aggravating and mitigating circumstances in sentencing, and if or how they have affected sentencing and punishment. The results of this study show that the legal conditions for individual victims to obtain criminal justice when they have been subjected to racism are insufficient. Problems are primarily due to deficiencies in the formulation of the legislation, but are also seen in its application. Despite a strong contemporary political focus on work to combat racism, no legal changes have been proposed. Based on the results of this study, we suggest the application of a holistic approach to the legislation on hate crimes. This would enable individual redress for the racism to which Sami and Roma, among others, are exposed.

Keywords:

Racism, Sami, Roma, victims of crime, hate crimes
Rasism, samer, romer, brottsoffer, hatbrott

---

1. Title in English: Racist crimes against vulnerable groups.

Inledning

Sverige har under senare år riktat stort politiskt fokus på att bekämpa rasism då det anses vara skadlig för såväl enskilda, som samhället och demokratin. Regeringen beskriver ett hästskt samhällsklimat där rasismen visar sig allt tydligare, och särskilda åtgärder har ansetts vara nödvändiga. Rättsväsendets verksamheter har angetts som viktiga för att motverka rasism, minska kränkningar mot enskilda individer samt stävja rädsla och otrygghet i samhället (Regeringskansliet 2016). Så sent som vid riksdagens öppnande år 2021 betonade också statsministern vikten av att motverka rasism i det svenska samhället:

»Rasismen hör inte hemma i Sverige. Vi ska intensifiera arbetet mot antisemitism, islamofobi, afrofofi och antiziganism samt arbetet mot rasism riktad mot samer.«
(SVT, 2021)

Två av de ovan nämnda formerna av rasism, rasismen mot samer och romer, ligger i fokus i denna artikel. Såväl samer som romer har av det internationella samfundet ansetts vara särskilt skyddsvärda grupper till följd av deras utsatta ställning (Moeckli mfl., Enarsson 2018, Baer).² Dessa två grupper lever under en särskild utsatthet för rasistiska angrepp, som även har en lång historia i Sverige och som under vissa tidsepoker varit statligt sanktionerad politik (Svensson, Regeringskansliet 2016). Romers utsatthet idag märks bland annat i en allt hårdare tiggeridebatt eller genom hatiska tillmälen i vardagen, angrepp mot personer som tigger, eller genom hatkampanjer på internet (Civil Rights Defenders & Skåne stadsmission). Hot och hat mot samer kan exempelvis ses tydligt i efterdyningarna av rättsprocessen om Girjas-målet, och genom skadegörelse och djurplågeri riktat mot samers renar (Löow, Svahn).

Trots att arbetet mot rasism har legat högt på den samtida politiska agendan har Sverige fått återkommande kritik för att inte i tillräcklig utsträckning motverka rasism och för att ha ineffektiv lagstiftning gällande rasistisk brottslighet, samt att det funnits ett glapp mellan rapporterade fall och utredningar och väckta åtal (FN 2010, 2015, 2016, 2018, Åström & Granström). Utifrån den politiska ambitionen att intensifiera arbetet mot rasism inom rättsväsendet, blir det relevant att analysera vilket rättsligt skydd samhället ger rasismens offer. Då såväl samer som romer är grupper som lever under särskild utsatthet och som betraktas som särskilt skyddsvärda grupper är det angeläget att studera om individer inom dessa grupper har möjlighet till straffrättslig upprättelse när de utsätts för rasism.³

2. Såväl samer som romer har som minoritetsgrupper ett särskilt folkrättsligt skydd. Samer betraktas dessutom som ett urfolk vilket förstärker detta skydd.

3. Denna studie ingår det övergripande forskningsprojektet »Offer för rasism« finansierat av Vetenskapsrådet (2016-04195_VR).

Studiens utgångspunkter – brottsoffret i fokus

Syftet med förevarande artikel är att studera rättsliga förutsättningar för enskilda offer att nå straffrättslig upprättelse vid utsatthet för rasism. Inledningsvis är det därför relevant att kortfattat belysa hur upprättelse för offer ryms inom ramen för straffrättens syften. Det bör dock nämnas att upprättelse är ett komplext begrepp och att upprättelse även skulle kunna nås på andra sätt, som genom skadestånd eller brottsskadeersättning (Friberg, Mannelqvist).

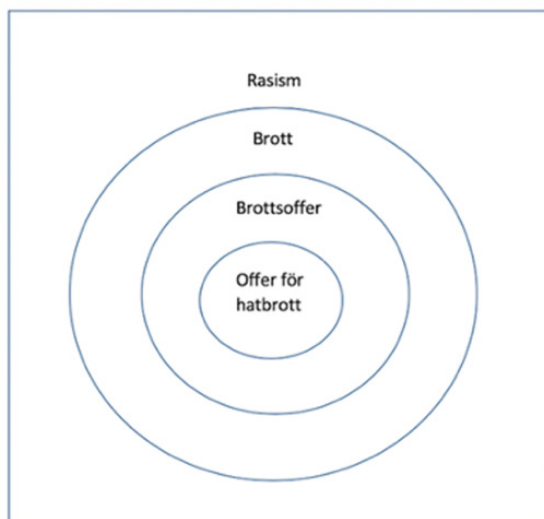
Det finns ett inbyggt värnande om brottsoffret och dess upprättelse i straffrätten, som dock alltid ställs mot andra intressen. Tidigare har straffrättsliga diskussioner nästan uteslutande präglats av relationen mellan stat och gärningsperson, men inkluderar nu även ett erkännande av brottsoffrens intresse av skydd från vissa handlingar (Asp, Jareborg 1995). Brottsoffers intressen kommer inte minst till uttryck i den materiella straffrätten genom kriminalisering av sådant samhället anser vara orimligt för individer att utsättas för. Sådana bestämmelser beskrivs ha individen som det primära skyddsintresset, i stället för samhället eller staten, och då kan brottsoffers särskilda utsatthet beaktas och framhållas i konstruktionen av brottet (SOU 2013:38, Träskman).

Straffrätten utgår från såväl straffvärdeproportionalitet, där straffvärdet ska stå i proportion till brottets allvar, och billighet där personliga omständigheter hos gärningspersonen kan beaktas i det fall straffet anses för långtgående om det fastställs efter straffvärdet (Jareborg 2003, Asp). I likhet med den hänsyn till brottsoffer som ses gällande viss kriminalisering, finns även vid fastställande av straffvärde en möjlighet att beakta brottsoffrets kränkning, utsatthet eller skada (Burman). Påföljden bestäms i sin tur utifrån straffvärdet, och kan på så vis indirekt påverkas av ett brottsofferintresse, men har en primär fokus på gärningspersonen (Jareborg 2003, Burman). Den svenska straffrättsliga strategin går, likt övriga västerländska rättskulturer, allt mer i riktning mot långa fängelsestraff (Klatran).

Det finns ingen svensk rättslig definition av begreppet brottsoffer utan i stället används begreppet målsägande (20 kap. 8 § Rättegångsbalk (1942:740)). En status som målsägande är dock inte att likställas med en brottsofferstatus, då den senare uppstår direkt ett brott begås, medan målsägandestatus kan uppstå först i och med att brottet kommit till polisens kännedom (Prop. 1964:10, SOU 2007:6, Diesen, Åström 2014, Heuman). Det kan ha stor betydelse för ett brottsoffer att få målsägandestatus då det är först då offret får tillgång till processuella rättigheter som att biträda åtalet och inta partsställning, samt lägga fram yrkanden om enskilt anspråk eller bevisning (20 kap. 8 och 9 § RB). Målsägandestatus medför även möjligheten att tilldelas ett målsägande-biträde, som har en viktig roll genom att bidra med juridisk kompetens och tillvarata offrets rättigheter och intressen genom hela rättsprocessen, från förundersökning till eventuell huvudförhandling (Blixt, Enarsson 2013). Vid

brott mot liv och hälsa samt frihet och frid ska ett biträde utses om det utifrån omständigheterna finns ett behov av det, och ett biträde kan också utses vid andra brott där fängelse kan följa, men endast om det finns ett *särskilt starkt* behov hos målsäganden (Lag (1988:609) om målsägandebiträde, 1 § 2-3 p). Ett sådant skäl kan exempelvis vara att ett hatmotiv förelegat (Åklagarmyndigheten). Det är därför viktigt att en gärnings rasistiska natur uppmärksammas i rättsprocessen.

Den som blir utsatt för brott på grund av sin identitet eller sin grupptillhörighet upplever ofta brottet som värre och mer kränkande än de som utsätts av andra orsaker. Detta på grund av att det drabbar själva jaget hos en person, något som inte kan förändras, och som offret därför inte heller kan skydda sig mot. Tillhör offret dessutom en historiskt utsatt grupp kan kränkningen upplevas än värre, och leda till en misstro mot rättsväsendet eller andra hjälp- och stödinsatser (Svensson). Detta motiverar att vidare studera om och hur dessa individer kan få straffrättslig upprättelse. För att en individ till fullo ska erhålla straffrättslig upprättelse för ett rasistiskt brott krävs att vissa kriterier är uppfyllda. Först att den rasistiska handlingen är kriminaliserad, dvs. att det föreligger ett brott. Den kriminaliserade handlingen måste sedan avse att skydda enskilda personer, dvs. att skyddsintresset är individen. Utöver detta ska brottets rasistiska natur beaktas rättsligt och få genomslag gällande rubricering, straffvärde eller påföljd. En sådan process illustreras nedan utifrån ett cirkeldiagram där endast de situationer som uppfyller samtliga kriterier når cirkelns mitt och möjliggör en straffrättslig upprättelse för individer som utsatts för rasistiska brott.

Metodologiskt har studien utgått ifrån att identifiera eventuella utmaningar i tillämpningen av rasistiska handlingar mot samer och romer vid domstol. Som grund för studien har straffrättsliga bestämmelser som kan aktualiseras vid rasistisk brottslighet analyserats utifrån förutsättningar för enskilda

brottsoffers möjlighet till upprättelse. Bestämmelserna som avses är de så kallade hatbrotten; hets mot folkgrupp och olaga diskriminering, men även andra brott, som ärekränkingsbrotten blir aktuella samt brott där möjligheterna till straffskärpning i 29 kap. 2 § 7 p. brottsbalk (1962:700) kan aktualiseras.

För att identifiera utmaningar i tillämpningen har fokus legat på att studera främst hovrättsdomar där rasism gjorts gällande.⁴ Vid identifiering av relevanta domar utgick sökningen främst från ovan nämnda brottstyper samt ett antal sökord kopplade till grupperna samer och romer.⁵ Det fanns ytterst få domar att studera i förhållande till just samer och romers utsatthet för hatbrott, där inte ett enda fall gällande samer och ovanstående brottstyper identifierats.⁶ Därför har även andra domar rörande nämnda brottstyper inkluderats, för att kunna föra en diskussion om enskildas – dvs. inte uteslutande samer och romer – möjligheter till upprättelse när de utsätts för rasism. I denna artikel kommer domarna att fungera som *exempel* för att skildra eventuella utmaningar i tillämpningen, och inte som en grund för att fastställa hur rätten normativt ska förstås. Det kan således finnas skillnader i hur rätten i praktiken har tillämpats i de studerade fallen, och hur den normativt ska tolkas och förstås.

Politisk konceptualisering av rasism

Det rättsliga ramverk som kriminaliserar rasism bestäms utifrån politiska premisser, men det saknas en enhetlig syn och begreppsbildning. Beroende på hur rasism definieras ser åtgärder att bekämpa densamma olika ut och medför olika rättsliga konsekvenser för enskilda som utsatts. Rasism kan generellt beskrivas som diskriminering eller dåligt beteende riktat mot människor på grund av föreställningar om vissa folkslags överlägsenhet baserat på ras, hudfärg eller etniskt ursprung. Folkslagen indelas, medvetet och omedvetet, i olika grupper som ställs mot varandra.

Historiskt har rasism varit starkt präglad av en nationalistisk syn på människan som kom till uttryck genom koloniala förtryck utifrån statliga och samhälleliga värden. Grupper av människor delades in utifrån olika biologiska raser som gavs olika rang (Jämte, Regeringskansliet 2016, Culotta). Under andra världskriget kom rasismen delvis att få nya uttryck genom nazisternas hat mot judar

4. Domarna som inkluderats i studien spänner mellan åren 2009 och 2018.
5. Sökorden inkluderar ord som »same« eller »rom« och böjningar därav, nedsättande och rasistiska termer utifrån faktorer som etnicitet, som exempelvis »zigenare« eller »lapp« samt uttryck som »svartskalle« för att identifiera domar där ett rasistiskt motiv kan föreligga. Andra sökord, som »hatbrott« har också använts samt ord som skulle kunna figurera i en kontext av rasism mot vissa grupper som »tiggeri«.
6. Det kan finnas ett flertal anledningar till att fler domar inte kunde identifieras inom ramen för den sökning som gjordes – som att det inte har identifierats som ett hatbrott, att sökorden inte varit heltäckande eller att fallen stannat på tingsrättsnivå. Det är också tänkbart att anmälningsbenägenheten är låg då förtroendet för rättsväsendet är lägre hos minoritetsgrupper som är särskilt utsatta för hatbrott (Andersson & Hellgren, 2015).

och andra grupper. Åtgärder mot denna typ av rasism kom sedan att forma såväl det internationella samarbetet och skapandet av mänskliga rättigheter som nationella rättsliga regleringar för att skydda särskilt utsatta grupper. Rasbiologiska argument används allt mer sällan för att särskilja människor. I stället indelas grupper utifrån kulturrasistiska resonemang som vilar på att alla individer som kommer från en viss kultur, ofta knutet till vissa geografiska platser, anses dela ett gemensamt arv som formar personen och är svårt eller omöjligt att förändra (Siebers, Khayati). Kulturrasistiska argument är vanligt förekommande på såväl sociala medier som vid politiska debatter kring invandring och migration samt straffpolitiska diskussioner (Åkerlund, Svenska Dagbladet, Motion 2020/21:642).

Rasism kan yttra sig på olika sätt som påverka enskilda individer och samhället i stort olika. Politiska åtgärder som grundar sig på rasistiska resonemang brukar benämnas *strukturell rasism*, och kan medföra övergripande samhälllig inverkan mot särskilda grupper. Strukturell rasism kan beskrivas genom en klassisk relation mellan stat och individ, där statliga handlingar riktas mot särskilda grupper eller minoriteter. Det kan få till följd att människor får olika tillgång till rättigheter och möjligheter, makt och inflytande, på grund av andras föreställning om en individs grupptillhörighet. Fördomar och rasistiska föreställningar har länge präglat svensk samepolitik, och påverkar även samers villkor i dag (Amft, Catomeris, Johansson, Lantto, 2000, 2003, Lundmark, Mörkenstam). Detsamma gäller romers utsatthet såväl historiskt som i nutid vilket har beskrivits som ett utfall av strukturell rasism i Sverige (DO, Ds 2014:8). Strukturell rasism anses vara ett hot mot demokratins grundläggande värden och principer om de mänskliga rättigheterna vilket innebär att diskriminering och rasistiska brott inte ska ses som isolerade händelser utan ingår i ett större sammanhang.

Strukturell rasism kan leda till att även andra rasistiska uttryck sker i större utsträckning genom öppna och ibland obestridda företeelser som annars skulle ha setts som ovanliga. Denna typ av rasism brukar betecknas som *vardagsrasism* och består av kränkningar mellan enskilda individer. Vardagsrasismen sker ofta genom kränkande eller hotfulla uttalanden, gester, exkludering eller oförståelse gentemot individer ur vissa grupper. Den rasism som såväl samer som romer utsätts för idag kan till stor del beskrivas som vardagsrasism. Rasismen mot romer tar sig nu uttryck genom vardagliga hatiska tillmälen, fysiska angrepp och bespottningar mot enskilda individer som tigger, eller genom hatkampanjer på internet (Civil Rights Defenders & Skåne stadsmission). Sådant näthat har också riktats mot samer, vilka på liknande sätt blir utsatta för hot, exotifiering och hat på grund av deras grupptillhörighet (Lööv).⁷

7. Se Sveriges Radio, Sameradion & SVT Sápmi, *Vi lyfter berättelser om vardagsrasism mot samer*, samt vittnesmål som framkommer i *Ett axplock av berättelser om rasism från samers vardag*, båda 2017.

Bristen av en enhetlig definition av rasism och dess föränderlighet över tid har medfört en viss oklarhet i hur problemet ska betraktas och angripas på politisk nivå. Beroende på om rasismen betraktas som ett strukturellt problem riktat mot vissa grupper eller som ett vardagsproblem mellan enskilda individer blir åtgärderna mot rasismen olika. Strukturell rasism måste motarbetas med ett holistiskt politiskt tillvägagångssätt, medan vardagsrasism kan motverkas genom riktade rättsliga åtgärder, som kriminaliseringar, för att skydda enskilda individer.

Kriminalisering av rasism: Hatbrotten

För att rättsväsendet ska kunna arbeta mot rasism krävs att det på något vis har förrättsligats, dvs. att det finns verktyg som de rättsliga aktörerna; polis, åklagare och domstol kan arbeta med. Trots brist på en tydlig rättslig definition av rasism, finns ett rättsligt ramverk som möjliggör lagföring av rasistisk brottslighet genom de så kallade hatbrotten. Hatbrotten riktar sig mot enskilda förövare som utför gärningar riktade mot samhället eller enskilda individer, snarare än att motverka rasistiska strukturer (Russell).

Hatbrott är ett samlingsnamn för alla brott som begås på grund av rasistiska, antireligiösa, homo- bi eller transfobiska uppfattningar. Det är inte gärningen i sig utan gärningspersonens motiv i form av fientlig eller intolerant inställning gentemot vissa människor och grupper som avgör om ett brott bedöms vara ett hatbrott. Den som exempelvis döms för ett brott där ett hatmotiv kan bevisas kan på grund av en straffskärpningsregel få ett strängare straff än vad brottet skulle medfört utan motivet. Två regleringar som dock alltid är hatbrott är hets mot folkgrupp och olaga diskriminering, då hatmotivet är inbyggt i brottstypernas natur. Det är dock inte alla hatbrott som aktualiserar ett brottsoffskap för de individer som utsatts, utan det avgörs främst genom vilket skyddsintresse den straffrättsliga bestämmelsen avser värna.

Hets mot folkgrupp

Redan år 1948 kriminaliserades hets mot folkgrupp i Sverige och har ansetts utgöra grunden i det rättsliga arbetet mot rasism, främlingsfientlighet och religiös intolerans. Som svar på långvarig kritik från det internationella samfundet för hur Sverige hanterar rasism beskrivs lagstiftningen som tillräcklig med särskild hänvisning till just straffbestämmelsen om hets mot folkgrupp (UN Universal Periodic Review, Regeringskansliet 2017, Åström & Granström).

Bestämmelsen om hets mot folkgrupp riktar sig mot den som hotar eller uttrycker missaktning mot en folkgrupp, eller en annan sådan grupp av personer, med anspelning på, bland annat, ras, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung. Bestämmelsen är utformad för att kunna ge vissa grupper skydd mot hotande eller missaktande uttryck med anspelning på någon

av de skyddade grunderna, och som sprids på olika sätt.⁸ Bestämmelsen om hets mot folkgrupp avser att skydda samhället från beteenden som innebär hets och missaktning, och tar inte sikte på individers direkta utsatthet (SOU 1944:69, prop. 1948:80). Hets mot folkgrupp kan därför beskrivas som ett offerlöst brott som inte kan utgöra grund för en brottsofferstatus. Det innebär exempelvis att en person som upplevt sig kränkt av att någon gjort sig skyldig till hets mot folkgrupp i dennes närvaro inte kan vara målsägande, och är därmed inte part i målet eller får tillgång till processen. Individer har därför ingen möjlighet till straffrättslig upprättelse genom straffbestämmelsen om hets mot folkgrupp.

Konstruktionen av hets mot folkgrupp som ett offerlöst brott har medfört svårigheter vid tillämpningen där kommentarer riktats såväl mot vissa grupper som särskilda individer. I ett fall utropade två män tillmälen mot muslimer samt homosexuella på ett torg. De modifierade sina uttalande beroende på vilka som passerade och vid ett tillfälle gjordes uttalanden med innebörden att muslimer våldtar och dödar, i riktning mot en specifik person som uppgivit att han var muslim. Männerna åtalades för hets mot folkgrupp men friades för uttalandena som riktats mot individer tillhörande de utpekade grupperna, då det i stället ansågs vara brott riktade mot enskilda individer. Åklagaren hade i fallet yrkat även på förtal då dessa bestämmelser har olika skyddsintressen, vilket de tilltalade dömdes för. I de övriga fallen där uttalanden modifierats beroende på vilka enskilda individer som passerade prövades dock aldrig någon alternativ brottsrubricering till hets mot folkgrupp (Hovrätten för övre Norrland mål nr B 428-16 och B 490-16, Åström 2020).

Straffbestämmelsen om hets mot folkgrupp har även visat sig problematisk att tillämpa gällande tolkningen av rekvisitet missaktning (Granström & Åström, Österdahl). I ett fall av misstänkt hets mot romer har den tilltalade gjort inlägg på en Facebooksida om att förbjuda tiggeri. Frågan gällde om den åtalades uttalande att »[d]öda dom alla är så trött på dom« riktades mot tiggare i allmänhet eller mot romer specifikt. Inlägget var placerat i anknytning till ett inlägg om romer som kommer till Sverige för att tigga, varför tingsrätten dömde mannen för hets mot folkgrupp. Hovrätten menade å andra sidan att de inlägg som gjorts innan och efter den tilltalades rörde tiggare och tiggeri i allmänhet, varför det inte var ställt utom rimligt tvivel att mannens inlägg var kopplat till just romer. Mannen friades därför (Svea hovrätt mål nr B 4119-18).

Olaga diskriminering

Olaga diskriminering kriminaliserades år 1970, som ett komplement till straffbestämmelsen om hets mot folkgrupp, för att Sverige skulle leva upp till sina åtaganden enligt FNs rasdiskrimineringskonvention (Prop. 1970:87, SOU 1968:68). Diskrimineringsgrunderna är desamma som i hets mot folkgrupp

8. 16 kap. 8 § BrB. Där ingår även anspelning mot andra grunder än de typiskt rasistiska som angetts i texten.

och har samma innebörd, men olaga diskriminering avser skyddar *individer* som tillhör de angivna grupperna (Prop. 1970:87, SOU 2015:103). Olaga diskriminering beskrivs dock ha dubbla skyddsintressen vilket medför svårigheter att vid tillämpningen avgöra om den drabbade ska tilldelas brottsofferstatus. Med olaga diskriminering avses situationer där någon exempelvis blir nekad tillträde till en offentlig inrättning, eller blir diskriminerad i en affär, när kränkningen kan kopplas till den utsattes ursprung eller etnicitet (16 kap. 9 § BrB). Det är endast näringsidkare och myndigheter som träffas av bestämmelsen, och diskriminerande handlingar som utförs av andra faller således utanför bestämmelsens tillämpningsområde.

Straffbestämmelsen om olaga diskriminering har sedan länge ansetts vara ineffektiv och bristfällig då tillämpningen har beskrivits som otillfredsställande med få fällande domar trots ett relativt stort antal anmälningar. Ett fåtal fall har nått Högsta domstolen, varav ett riktar sig mot diskriminering av kvinnor tillhörande gruppen finska romer. Ägaren av ett varuhus förbjöd personer klädda i vida, långa och tunga kjolar tillträde med förklaringen att dessa klädesplagg kunde användas som hjälpmedel vid stölder. Högsta domstolen konstaterade att detta var att betrakta som negativ särbehandling och olaga diskriminering (NJA 1999 s. 556).

Det mest framträdande problemet med bestämmelsen har dock ansetts vara att åklagaren måste styrka att ett avgörande skäl för en påstådd diskriminerande handling varit ras, hudfärg, etnicitet eller nationellt ursprung, trosbekännelse eller sexuella läggning. En sådan konstruktion innebär stora bevisvärigheter eftersom det sällan går att utesluta att ett annat skäl också varit avgörande för handlingen (Kommittédirektiv 1999:49, SOU 2001:39, prop. 2007/08:95, Granström m.fl.). Även om bestämmelsen är ineffektiv har det, trots flertalet förslag, inte ansetts vara lämpligt med en avkriminalisering varken ur allmänpreventiv synvinkel eller på grund av kriminaliseringens symbolfunktion. En kriminalisering är det starkaste politiska uttrycket för avståndstagande och en straffbestämmelse om olaga diskriminering har ansetts vara viktig för att ge polis och åklagare resurser och befogenheter vid diskriminering, inte minst då de som utsätts för diskriminering ofta tillhör grupper som har ett särskilt behov av hjälp från staten. Då straffbestämmelsen varken anses kunna förhindra det oönskade beteendet någorlunda effektivt eller upprätthållas i praktiken, meddelade regeringen år 2008 att en översyn borde genomföras av bestämmelsens effektivitet (Prop. 2007/08:95). Någon sådan översyn har dock ännu inte åstadkommit.

Ärekränkingsbrotten förtal och förolämpning

Förutom brotten hets mot folkgrupp och olaga diskriminering kan även ärekränkingsbrotten förtal och förolämpning vara aktuella vid hatbrott. Enligt 5 kap. 1 § 1st BrB gör sig någon skyldig till förtal genom att utpeka någon som brottslig eller klandervärd i sitt levnadssätt, eller lämnar en uppgift som är ägnad att utsätta denne för andras missaktning, vilket medför att den

nedsättande uppgiften uppfattats av någon annan person än den ärekränkte. Har uppgiften lämnats till, eller endast uppfattats av, den person som uppgiften avser är det inte fråga om förtal, men däremot kan det i sådana fall röra sig om förolämpning enligt 5 kap. 3 § BrB. Med brottet förolämpning avses bland annat att någon riktar nedsättande uttalanden mot någon annan för att kränka dennes självkänsla eller värdighet, genom uttryck som syftar till att förnedra, förlöjliga eller kränka. Skyddsintresset vid förtal och förolämpning är den enskilda individen och bestämmelserna kan komplettera bestämmelsen om hets mot folkgrupp vid rasistiska uttalanden. Då hets mot folkgrupp anses vara ett brott mot staten, kan som tidigare beskrivits åtal väckas även för förtal eller förolämpning om uttalandet varit riktat mot en enskild person (Åklagarmyndigheten).

Förtal och förolämpning är i normalfallet så kallade målsägandebrott, vilket innebär att den som blivit utsatt för brottet själv måste driva detta som ett enskilt åtal om det finns en önskan om rättslig prövning. Det innebär en stor påfrestning för brottsoffret då det kan vara psykiskt mödosamt, ekonomiskt kostsamt och även svårt utan juridisk skolning, varför det är ovanligt att brottsoffer driver en sådan process (Prop. 1962:10, Enarsson 2015). Presumtionen om enskilt åtal kan dock brytas om det är påkallat från allmän synpunkt och brottet är angivet till polisen. Förtal och förolämpningar av hatbrottskaraktär anses vara sådana där det är påkallat att åklagaren väcker allmänt åtal, om det inte är rent bagatellartade situationer (5 kap. 5 § BrB, Åklagarmyndigheten). Trots dess karaktär av målsägandebrott kan alltså ett ärekränkingsbrott med hatmotiv leda till att åklagaren kan väcka allmänt åtal. Det betyder att det är av yttersta vikt för brottsoffret att ett eventuellt hatmotiv identifieras tidigt i utredning för att aktualisera allmänt åtal.

Straffskärpningsregeln

Inom ramen för det som brukar benämnas hatbrott inkluderas även straffskärpningsregeln i 29 kap. 2 § 7p BrB vid hatmotiverad brottslighet. Denna kan aktualiseras om det, förutom uppsåt, kan visas att gärningspersonen utfört den brottsliga handlingen med motivet att kränka någon på grund av exempelvis ras, hudfärg, nationalitet eller etnicitet, vilket kan motivera straffskärpning. Till skillnad från bestämmelsen om olaga diskriminering krävs inte för att straffskärpningsregeln ska vara tillämplig att motivet att kränka varit det enda eller huvudsakliga motivet för brottet (SOU 2015:103).

Redan vid införandet av försvårande och förmildrande omständigheter i brottsbalken beskrevs dessa snarast som allmänna principer som skulle beaktas än en tydlig lagreglering som måste följas. Domstolarna lämnades således med en relativt stor frihet i sitt dömande. Även om införandet av 29 kap. BrB var en kodifiering av redan existerande praxis och inte tänkt att leda till stora förändringar, infördes därmed uttryckliga grunder för straffmätning. (Prop. 1987/88:120, Granström m.fl., Granström & Åström). Syftet med införandet var att öka förutsebarhet och enhetlighet i dömandet genom att

tydligare motiveringar till avvägningen mellan försvårande och förmildrande omständigheter skulle skrivas fram i domen. Bestämmelsen syftade även till att förtydliga vikten av att uppmärksamma ett hatmotiv med rasistisk grund. Det kunde förvisso beaktas även innan, men kritik hade framförts mot att detta inte skedde i tillräcklig utsträckning under vare sig utredning eller i domstol (Prop. 1993/94:101).

Straffskärpningsregeln har en viss särprägel jämfört med andra hatbrott då den inte kodifierats i en straffbestämmelse. Detta medför att det ställs särskilda krav på polis och åklagare att också identifiera och belägga ett motiv i det utredande skedet, för att hatmotivet sedan ska kunna prövas i domstol och föranleda straffskärpning. Att hatmotivet identifieras under utredningen har även betydelse då det kan motivera att ett målsägandebiträde utses på grund av den särskilda kränkning som motivet till brottet medfört (Åklagarmyndigheten).

Domstolarnas hantering av hatbrott

Hatbrottens utformning lämnar oss med ett antal grundläggande rättsliga förutsättningarna för om, och hur, samer och romer som utsätts för rasistiskt motiverade brott i Sverige kan betraktas som brottsoffer. Då straffbestämmelsen om hets mot folkgrupp inte är avsedd att skydda enskilda individer och således inte kan utgöra grund för brottsoffer- och målsägandestatus eller individuell straffrättslig upprättelse blir den inte aktuell vid fortsatt analys. Istället utreds om och hur eventuella rasistiska motiv har beaktats vid rättstillämpningen av övriga hatbrott. Bland de domar som granskades kunde två huvudsakliga problem identifieras, nämligen svårigheter att fastställa en (rasistisk) motivbild, samt en brist på tydliga uttalanden kring hur bedömningar har gjorts gällande användandet av försvårande och förmildrande omständigheter vid domslut och hur detta påverkat straffmätning och påföljd.

Svårigheter att fastställa motivet

Att bevisa ett rasistiskt motiv har visat sig problematiskt gällande straffbestämmelsen om olaga diskriminering. Av de få domar gällande olaga diskriminering i högre instans identifierades endast ett fall där ett antal personer upplevt sig diskriminerade på grund av att de är romer. De ansåg sig ha blivit utsatta för olaga diskriminering när de avkrävdes förskottsbetalning vid en bensinstation. Hovrätten bedömde dock att så inte var fallet, och att kravet på förskottsbetalning inte var riktat endast mot romer, utan alla som tankade vid en viss bensinpump. Den förklaring som personalen angett, om dålig sikt vid den bensinpumpen, kunde inte lämnas utan avseende. Målsäganden och ett vittne – som var bekant med målsäganden – menade dock

att det endast var de som krävts på förskotts betalning och att personalen varit otrevliga och yttrat sig nedsättande mot romer och/eller invandrare, vilket inte ansågs styrkt. (Göta Hovrätt mål nr B 862-16). Domen visar på de svårigheter som kan föreligga gällande att leda ett rasistiskt motiv i bevis när ord står mot ord. Då motivet vid olaga diskriminering är kopplat till själva brottskonstruktionen finns inte heller en utsatthet för brott i rättslig mening om motivet inte kan styrkas.

Det har även visat sig problematiskt för rättsväsendet att tillämpa straffskärpningsregeln för att fastställa ett rasistiskt motiv. Ett exempel kan ses i ett fall där en romsk tiggande person blev misshandlad utanför en butik. Målsäganden uppgav att den åtalade »tittat fult« och spottat på målsäganden. Den åtalade ska enligt andra vittnesmål ha sagt att målsäganden ska betala skatt för pengarna och att svenskar är dumma som tillåter tiggeri, vilket den åtalade delvis medger. Åklagaren hade yrkat att straffskärpningsregeln skulle aktualiseras då motivet varit att kränka målsäganden på grund av dennes etnicitet. Den åtalade dömdes för misshandel, men hovrätten fastslår att det inte kan anses klarlagt att detta gjorts för att kränka målsäganden utifrån dennes ursprung, och att det kan ha funnits andra motiv »... t.ex. att [Y] var irriterad för att [XX] tiggde utanför butiken. Under sådana förhållanden ska straffskärpningsregeln [...] inte tillämpas.« (Hovrätten för västra Sverige mål nr B 1087-16). Det är en svår uppgift för åklagare att visa på ett motiv, vilket kräver särskild typ av utredning och bevisning. Brotts-offret får genom den fällande domen upprättelse för misshandelsbrottet, men inte ett eventuellt rasistiskt motiv.

Vidare visar genomgången att även om ett rasistiskt motiv har kunnat fastställas har domstolen inte alltid tillämpat straffskärpningsregeln. Målsäganden samt vittnen berättar i ett tingsrättsmål, att den tilltalade uttryckt rasistiska glåpord och samtidigt slagit målsäganden, tillsynes oprovocerat, när denne stod i kö på ett snabbmatställe. Åklagaren menade att det rörde sig om ett hatbrott, men tingsrätten menade att det visserligen var klarlagt att gärningspersonen uttalat rasistiska och grovt kränkande tillmälen men att det av utredning »[...] inte entydigt visat att det var ett rasistiskt motiv som låg till grund för [gärningspersonens] angrepp [...].« (Göteborgs tingsrätt mål nr B 2696-14.) Tingsrätten tycks ha tolkat straffskärpningsregeln på ett sådant sätt att det inte räcker att klarlägga att en gärningsperson har haft ett rasistiskt motiv till gärningen för att påvisa straffhöjning, utan kräver därutöver att det inte ska finnas andra motiv till brottet. En sådan tolkning av straffskärpningsregeln är alltför långtgående och inte förenlig med vad som angetts i förarbeten (SOU 2015:103).

Liknande svårigheter kan exemplifieras genom en dom där gärningspersonen dömdes för våldsamt motstånd och hot mot tjänsteman men där tydligt kränkande tillmälen kopplat till den ena polismannens mörkare hudfärg inte ansågs utgöra ett hatbrott. Detta med motiveringen att dessa uttalanden skedde i samband med att gärningspersonen kastat ur sig dödshot mot

samtliga närvarande poliser, »av vilka två ska ha varit blonda och blåögda« samt att polismannen själv inte uppfattade att hoten hade med hans hudfärg att göra. Hovrätten menade därför att det inte kunde fastställas att motivet varit att kränka polismannen på grund av dennes ursprung, varför straffskärpningsregeln inte ansågs tillämplig (Luleå tingsrätt mål nr B 2340-14, Hovrätten för övre Norrland mål T 818-15). Värt att notera, utifrån att brottsoffret i detta fall var en polis, är att domslutet även medför att denne inte kan få kränkningssättning, då det krävs grövre former av kränkningar för att motivera detta gentemot vissa yrkesgrupper, som poliser. En sådan grövre form av kränkning kan vara anspelning på hudfärg och etnicitet (NJA 2005 s. 738).

Domstolens brist på motiveringar

Vid den här studien har det likt tidigare undersökningar gällande hatbrott påvisats en avsaknad av motiverade bedömningar i domslut gällande användandet av försvårande och förmildrande omständigheter, samt vilken påverkan detta fått vid straffmätningen (Granström & Åström).

Ett fall som kan illustrera avsaknaden av uttalade bedömningar angående försvårande omständigheter rör våld och hot mot en taxichaufför. Den åtalade hade uttalat dödshot och ett flertal mycket nedsättande kommentarer om chaufförens hudfärg, och dömdes för våld mot tjänsteman och hot mot tjänsteman. Tingsrätten menade att chaufförens etnicitet måste ha varit motivet bakom attacken, vilket skulle ses som en försvårande omständighet vilket motsvarade ett straffvärde om två månaders fängelse (Varbergs tingsrätt mål nr B 2827-17). Hovrätten ändrade dock påföljden och menade att gärningen motsvarade en månads fängelse, med motiveringen att gärningspersonen tidigare var ostraffad, det inte rört sig om våld av alltför allvarligt slag och det inträffade framstod som en engångshändelse. Påföljden bestämdes till villkorlig dom och samhällstjänst (Hovrätten för västra Sverige mål nr B 2614-18). Hovrätten sänkte straffet utan att kommentera den försvårande omständighet som tingsrätten grundat sin bedömning på och det framkommer inte om det rasistiska motivet tillmättes någon betydelse.

Det uppkommer svårigheter att utläsa vilken betydelse försvårande omständigheter i enlighet straffskärpningsregeln haft i fall där ett sammantaget straffvärde anges. Ett exempel på detta är ett mål där tingsrätten ansett att det förelegat ett rasistiskt motiv till gärningen – en misshandel på ett gym – vilket beaktats i påföljdsbestämningen. Då endast ett sammantaget straffvärde angetts går det inte att utläsa vilken påverkan straffskärpningsregeln faktiskt haft (Skaraborgs tingsrätt mål nr 3596-15). Ytterligare ett exempel rör ett fall om förolämpning där det riktades nedsättande uttalanden om invandrare och hudfärg mot en handläggare på en myndighet i dennes yrkesutövning. Tingsrätten dömde till 80 dagsböter utan att ange hur den straffhöjande bestämmelsen påverkat påföljden. Hovrätten uttryckte att

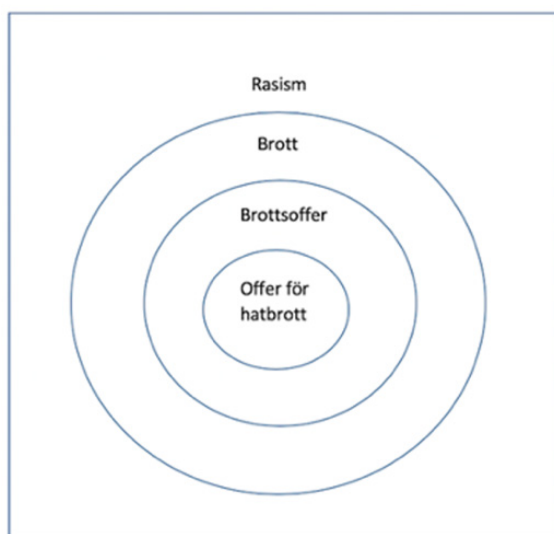

motivet uppenbarligen varit att kränka målsäganden på grund av etniskt ursprung, men ändrade påföljden och dömde till 50 dagsböter, utan att ange ytterligare motivering till skillnaden i påföljdsbedömningen. Då prövningen i hovrätten endast gällde påföljden kan en motivering anses särskilt påkallad för att avgöra straffskärpningsregelns inverkan på utfallet (Hovrätten för västra Sverige mål nr B 3245-15, Värmlands tingsrätt mål nr B 94-15).

Det förekommer även fall där brottsoffret förvisso tillerkänns en upprättelse i den bemärkelsen att brottet anses ha varit hatmotiverat, men där straffvärdet inte påverkas i skärpande riktning. Detta blir en konsekvens av att straffskärpningsregeln endast är en aspekt av flera som spelar in i bedömningen av det konkreta straffvärdet. Det är även ett tydligt utslag för den avvägning som görs vid påföljdsbestämningen där, som nämnts, straffvärdet får mindre inverkan än vad exempelvis skäl som talar emot fängelse får. Det kan exemplifieras med ett hovrättsfall gällande misshandel av en rom där gärningspersonen gjort kränkande uttalanden om dennes etnicitet. Där ändrades påföljden från 8 månaders fängelse till skyddstillstånd. Hovrätten uttryckte att de i och för sig ansluter sig till tingsrättens bedömning att detta var ett brott med försvårande omständigheter vilka normalt sett höjer straffvärdet, men att gärningspersonens ålder, sjukdomstillstånd och positiva utveckling under senare år talade för att inte höja straffvärdet (Svea hovrätt mål nr B 7013-14).

Upprättelse för rasismens offer

Som nämnts är en av straffrättens viktigaste funktioner, ur brottsoffrets perspektiv, att ge upprättelse. Att detta kan vara av än större vikt för offer som utsatts för hatrelaterade brott, på grund av dess kränkande karaktär, förstärker ytterligare vikten av att ett rasistiskt motiv uppmärksammas i en rättslig process och bedömningen. Det är dock ytterst få av de individer som utsatts för rasism som erhåller straffrättslig upprättelse, och att ingå i en av de skyddsvärda grupperna samer och romer verkar inte medföra ett starkare rättsligt skydd. För att visa på svårigheterna för enskilda brottsoffer att erhålla straffrättslig upprättelse återkommer vi till den figur som användes i artikelns inledande del.

Då rasism kan contextualiseras på olika sätt används olika typer åtgärder i arbetet mot den. Det är främst den vardagliga mellanmännsliga rasismen som i Sverige är kriminaliserat genom de så kallade hatbrotten och som därmed kan hanteras av rättsväsendet. De straffrättsliga regleringarna bygger dock på en förståelse av rasism som främst anses skada samhällets grundläggande värderingar. Trots att en rasistisk handling är reglerad är det därför inte säkert att brottsoffer kan ta del av en straffrättslig upprättelse. Det gäller brott som inte har enskilda som primärt skyddsintresse. Då den främsta av hatbrotten, regleringen om hets mot folkgrupp, syftar till att skydda samhället från hets och missaktning utgör det ett offerlöst brott som inte kan utgöra grund för målsägandestatus, även om någon upplevt brottet och tagit personligen illa vid sig. Gärningar som utgör hets mot folkgrupp är alltså sådan rasistisk brottslighet som inkluderas i cirkeln Brott ovan, men som inte ger straffrättslig upprättelse för enskilda.

Bestämmelsen om olaga diskriminering är avsedd att skydda enskilda offer från att utsättas för rasism och hatbrott, men då bestämmelsen har dubbla skyddsintressen och en konstruktion som inte utgör skydd mot samtliga rasistiska angrepp utan endast de som utförs av näringsidkare och myndigheter blir skyddsområdet tämligen begränsat. Bestämmelsen om olaga diskriminering är dessutom genom sin konstruktion så svår att tillämpa att det vid flertalet tillfällen diskuterats om den bör slopas. Bestämmelsen anges dock ha en symbolfunktion och vara viktig ur allmänpreventiv aspekt varför den har behållits med planer på att modifieras och effektiviseras. Några ändringar har dock ännu inte skett varför denna bestämmelse utgör ett relativt obetydligt skydd för rasismens offer.

Ärekränkingsbrotten är inte nödvändigtvis att betrakta som hatbrott, men täcker i praktiken upp för bestämmelsen om hets mot folkgrupp för att stärka skyddet för enskilda individer. Bestämmelsen om förtal kan till exempel under specifika omständigheter tillämpas för att täcka upp för fall där bestämmelsen om hets mot folkgrupp inte är tillämplig på grund av att tillmälen gällande en

grupp riktas mot en särskild person. I de fallen kan individer även nå cirkeln Brottsoffer och erhålla målsägandestatus med de rättigheter och det skydd som det innebär. Det är av stor vikt vid förtal och förolämpning att rasistiska motiv identifieras vid första kontakten med rättsväsendet så att allmänt åtal kan väckas. Om det rasistiska motivet inte uppmärksammas minskar chansen att åklagaren driver en process, och det är som nämnts svårt, såväl emotionellt, ekonomiskt som kunskapsmässigt, för ett offer att driva ett enskilt åtal. Förtal och förolämpning anses av rättsväsendets aktörer vara svåra att tillämpa varför det för enskilda individer får betraktas som särskilt svårt att driva egna processer.

Utöver de beskrivna straffbestämmelserna ovan finns endast möjligheterna till straffskärpning som rättsligt verktyg för att markera mot rasistiska brott mellan individer. Vid tillämpningen av straffskärpningsregeln har det dock ställts höga krav för att bevisa ett hatbrottsmotiv, som ibland har visat sig nästan omöjliga att uppnå. Domstolen har i vissa fall tolkat straffskärpningsregeln på ett sådant sätt att det inte räcker att klarlägga att en gärningsperson har haft ett rasistiskt motiv för att påvisa straffhöjning, utan kräver också att det inte får finnas några andra motiv till brottet. Detta får ses som en felaktig tolkning av domstolen, som inte är i enlighet med hur straffskärpningsregeln ska tillämpas enligt förarbetena. Det påminner snarast om hur motivbilden hanteras i bestämmelsen om olaga diskriminering, där det som sagt visat sig vara mycket svårt för polis och åklagare att inte bara påvisa en motivbild utan också att helt kunna utesluta eventuella andra motivbilder.

Vår studie visar att i fall där straffskärpningsregeln används kan brottsoffret ta sig in till den innersta cirkeln, och således få upprättelse – inte endast för brottet, utan för det bakomliggande rasistiska motivet. Tillämpningen av straffskärpningsregeln försvåras dock då en motivbild ska kopplas till vissa grupper. Det blir särskild tydligt när en grupp kan kopplas till en aktuell politisk samhällsfråga, som till exempel romer och tiggeri eller samer och rennäring, jakt eller fiske. Om en hatisk kommentar eller annat handlande anses riktat mot en företeelse istället för grupp blir inte straffskärpningsregeln tillämplig, men för de individer som utsätts upplevs kränkningen lika allvarlig.

Det kan även uppstå problem då straffskärpningsregelns påverkan på straffet begränsas på grund av andra aspekter kopplade till gärningspersonen. Vid bedömning av straffskärpning ska ett flertal avvägningar beaktas, som det exempelvis gjordes i fallet med en gärningspersons ålder, sjukdomstillstånd och positiva utveckling som ansågs tala mot en skärpning av straffet. Det gör att vissa brottsoffer förvisso får tillgång till en brottsofferstatus och viss upprättelse i och med detta, men utan att det rasistiska motivet får utslag på det utdömda straffet. Dessutom är det ofta otydligt om, och i så fall vilken påverkan, straffskärpningsregeln faktiskt fått. Om straffskärpningsregeln uttrycktes tydligare i domar för att markera mot rasistiska brott skulle möjligheterna för offer för rasism att få upprättelse också öka. Det är av vikt med tydliga och väl motiverade domslut för att offer ska uppfatta i vilken mån de får upprättelse,

samt för att underlätta arbetet för polis och åklagare att under utredning veta vad som krävs för att påvisa straffskärpning. Tydliga motiveringar medför dessutom bättre förutsättningar för en enhetlig rättstillämpning, samt kunskap om tillämpningen behöver förändras.

Den svenska lagstiftningen om hatbrott utgör sammantaget ett spretigt och komplext regelverk som kräver att rättsväsendets aktörer har god kunskap om dess uppbyggnad samt hur rasism kan yttra sig för att kunna dels identifiera den, dels möjliggöra lagföring vid rasistisk brottslighet. För att nå straffrättslig upprättelse för enskilda individer är det också viktigt att rättsväsendets aktörer är lyhörda inför ett eventuellt rasistiskt motiv i första mötet med brottsoffer. Om polisen, som första aktör på plats, exempelvis inte uppmärksammar ett eventuellt hatmotiv ställs alltför höga krav på det individuella brottsoffret att både påtala och påvisa ett hatmotiv. Flera av de bestämmelser som klassificeras som hatbrott har av rättsväsendets aktörer beskrivits som svårtillämpade, vilket också märks i de domar vi tagit del av i denna studie. Sammantaget innebär det mycket begränsade möjligheter för individer utsatta för rasistisk brottslighet att erhålla upprättelse.

Avslutning

Resultatet av denna studie visar att de rättsliga förutsättningarna för det enskilda offret att erhålla straffrättslig upprättelse när de utsatts för rasism är otillräckliga. Det är ytterst få fall av rasistisk brottslighet som ens når en rättslig prövning och i denna studie identifierades nästan inga hovrättsdomar om hatbrott mot romer och inte ett enda mot samer. Det är den svenska lagstiftningen som vi anser utgör det grundläggande problemet. Lagstiftningen om hatbrott är i första hand inte avsedd att tillförsäkra straffrättslig upprättelse till de som utsätts. Dels är straffbestämmelsen om hets mot folkgrupp, som utgör det främsta av hatbrotten, ämnad att bereda ett samhälleligt skydd även om straffbestämmelsen reglerar mellanmänskligt hat och hot, dels är straffskärpningsregeln främst ämnad att möjliggöra hårdare straff för gärningspersoner och endast sekundärt möjliggöra straffrättslig upprättelse för brottsoffren. Ytterligare kriminaliseringar gentemot rasistiska handlingar har införts för att stärka den enskildas rättsliga skydd, vilka dock visat sig ha begränsat genomslag.

Hatbrottslagstiftningen utgör en särreglering inom det svenska rättssystem som visat sig vara svårtillämpat. Att förhålla sig till regler om påföljd vid utredningsarbetet är ovanligt, och hatbrotten har dessutom en inbyggd problematik där det utöver att påvisa uppsåt även ska påvisas ett motiv. Detta har vållat stora problem för polis och åklagare vilket inte underlättas av domstolens diversifierade tolkningar samt brist på motiveringar. Det spretiga regelverk som utgörs av flertalet hatbrottsbestämmelserna med olika skyddsintressen och tillämpningsområden är på inget sätt heltäckande. Ett flertal rättsliga

bestämmelser är således ingen garanti för ett starkare skydd, då det väsentliga för brottsoffrets möjlighet till upprättelse är lagstiftningens syfte och tillämpningens effektivitet. Sammantaget anser vi att det är nödvändigt med en övergripande översyn av den svenska hatbrottslagstiftningen och dess skyddsintressen för att garantera ett heltäckande regelverk som är tydligt för rättstillämparen och säkerställer att brottsoffren ges möjlighet till straffrättslig upprättelse.

Kontaktopplysningar

Therese Enarsson: therese.enarsson@umu.se

Karin Åström karin.astrom@umu.se

Referenser

- Amft, Andrea, Sápmi i förändringens tid: en studie av svenska samers levnadsvillkor under 1900-talet ur ett genus- och etnicitetsperspektiv, 2000
- Andersson, Mika & Hellgren, Caroline, Anmälningbenägenhet vid utsatthet för hatbrott i Socialvetenskaplig Tidskrift Vol. 22 Nr 3-4 (2015), s. 283-301
<https://doi.org/10.3384/SVT.2015.22.3-4.2342>
- Asp, Petter, Straffrätten – i går, i dag och i morgon, i Svensk Juristtidning 100 år Strömberg, Stefan mfl. (red.), 2016
- Baer, LA, Samer och folkrätten, i 2 Mennesker og Rettigheter vol. 18, 1984
- Blixt, Lena, Fördel brottsoffret?, i svensk Juristtidning 100 år, Jubileumsskrift, lustus, 2016, s. 239-240.
- Burman, Monica, Brottsoffret i straffrätten, i Brottsoffret och kriminalpolitiken, Lernestedt, Claes och Tham, Henrik (red.) 2011, Norstedts Juridik AB.
- Catomeris, Christian, Det ohyggliga arvet: Sverige och främlingen genom tiderna, 2004.
- Johansson, Peter, Samerna: ett ursprungsfolk eller en minoritet? En studie av svensk samepolitik 1986-2005, 2008.
- Civil Rights Defenders & Skåne stadsmission, Rapport: Övergrepp och kränkningar mot utsatta EU-medborgare fortsätter – få anmäler, 8 december, 2020
- Culotta, Elizabeth, Roots of Racism, Science, vol. 336, nr. 6083, 2012, s. 825-827.
<https://doi.org/10.1126/science.336.6083.825>
- Diesen, Christian (red.), Brottsoffrets rätt, Juristförlaget, Stockholm, 1995.
- DO (2011), Romers rättigheter – diskriminering, vägar till rättigheter och hur juridiken kan bidra till att förändra romers livsvillkor
- Ds 2014:8 Den mörka och okända historien – Vitbok om övergrepp och kränkningar av romer under 1900-talet
- Enarsson, Therese Brottsoffer i rättskedjan, en rättsvetenskaplig studie av förhållandet mellan brottsoffrets rättigheter och rättsväsendets skyldigheter, lustus Förlag, 2013.
- Enarsson, Therese Utsatthet på nätet. Möjligheter till rättslig upprättelse vid ärekränkningar på internet, Juridisk Tidskrift, 2015, (4), s. 874-893.
- Enarsson, Therese, Särskilt sårbara grupper, särskilt starkt skydd? Sveriges skyldighet att hantera rasistiska brott utifrån Europakonventionen, i Europarättslig Tidskrift, 2018. Vol. 3, s. 547-565
- Europadomstolens dom X and Y mot Nederländerna 26 mars 1985, (8978/80)
- FN:s Kommitté för mänskliga rättigheter, CCPR/C/SWE/CO/7, 2016
- FN:s kommitté för avskaffande av rasdiskriminering (CERD), CERD/C/SWE/CO/19-21, 2013
- FN:s råd för mänskliga rättigheter, Report of the Working Group on the Universal Periodic Review: Sweden A/HRC/15/11, 16 juni 2010

- FN:s råd för mänskliga rättigheter, Report of the Working Group on the Universal Periodic Review: Sweden A/HRC/29/13, 13 april 2015
- Friberg, Sandra, Kränkningersättning: skadestånd för kränkning genom brott, lustus förlag
- Granström, Görel & Åström, Karin, Lifecycle of a hate crime, Country report for Sweden, 2017
- Granström, Görel, Mellgren, Caroline & Tiby, Eva, Hatbrott? En introduktion, Studentlitteratur, Lund, 2019
- Göta Hovrätts dom den 20 september 2016, mål nr B 862-16
- Göteborgs tingsrätts dom den 24 april 2014, mål nr B 2696-14
- Heuman, Lars, Målsägande, PA Nordstedt & Söners förlag, 1973
- Hovrätten för västra Sveriges dom den 15 oktober 2015, mål nr B 3245-15
- Hovrätten för västra Sveriges dom den 18 april 2016 mål nr B 1087-16
- Hovrätten för västra Sveriges dom den 26 september 2014, mål nr B 2995-14
- Hovrätten för västra Sveriges dom den 30 maj 2018, mål nr B 2614-18
- Hovrätten för övre Norrlands dom den 30 juni 2016, mål T 818-15
- Hovrätten för övre Norrlands dom den 8 september 2017, mål nr. B 428-16 och B 490-16.
- Hovrätten för övre Norrlands dom den 8 september 2017, mål nr. B 428-16 och B 490-16.
- Jareborg, Nils, Böter i stället för fängelse?, SvJT 2003, s. 231-242
- Jareborg, Nils, Vilken sorts straffrätt vill vi ha? Om defensiv och offensiv straffrättspolitik, i Victor (red.), Varning för straff. Om vådan av den nyttiga straffrätten, Norstedts juridik, 1995
- <https://doi.org/10.7146/ntfk.v81i1.71330>
- Jämte, Jan, Antirasismens många ansikten, Statsvetenskapliga institutionens skriftserie 2013:6, Print och media, Umeå Universitet, 2013
- Khayati, Khalid, Stigmatisering och rasism i det svenska migrationssamtalet och det diasporiska motståndet, i Sveriges Sociologförbund vol. 54, nr 1, 2017, s. 11-30
- Kommittédirektiv 1999:49 Översyn av lagstiftningen om olaga diskriminering m.m.
- Lantto, Patrik, Att göra sin stämma hörd. Svenska samernas riksförbund, samerörelsen och svensk samepolitik 1950-1962, 2003
- Lantto, Patrik, Tiden börjar på nytt. En analys av samernas etnopolitiska mobilisering i Sverige 1900-1950, 2000
- Klatran, Henning Kaiser, Queer citizens and the perils of the neoliberal city: Racialized narratives of homophobic hate crime in Oslo, Norway, i Sexualities, 2021, s. 1-16
- <https://doi.org/10.1177/13634607211019365>
- Luleå tingsrätts dom den 24 september 2015, mål nr. B 2340-14
- Lundmark, Lennart, Så länge vi har marker. Samerna och staten under sexhundra år. 1998.
- Löow, Heléne, Anti-ziganism – från ryktesspridning till nätkampanjer, i Socialmedicinsk Tidskrift, Stockholm: Stiftelsen Socialmedicinsk Tidskrift, 2015. Vol. 92, nr 3, s. 315-320
- Mannelqvist, Ruth, Brottsoffrets möjligheter till upprättelse och kompensation vid kränkning, juridisk tidskrift 2005/06, 790-808.
- Moeckli, Daniel, Shah, Sangeeta, Sivakumaran, Sandesh, International human rights, third edition, Oxford University press, 2018
- <https://doi.org/10.1093/he/9780198767237.001.0001>
- NJA 1999 s. 556
- NJA 2005 s. 738
- Proposition 1948:80 Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag om ändring i strafflagen m. m.
- Proposition 1962:10 Kungl. Maj:ts proposition med förslag till brottsbalk
- Proposition 1964:10 Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag om införande av brottsbalken m. m.
- Proposition 1970:87 Angående godkännande av konvention om avskaffande av rasdiskriminering, m. m.
- Proposition 1987/88:120 om ändring i brottsbalken m.m. (straffmätning och påföljdsval m.m.)

- Proposition 1993/94:101 Åtgärder mot rasistisk brottslighet och etnisk diskriminering i arbetslivet
- Proposition 2007/08:95 Ett starkare skydd mot diskriminering
- Regeringsbeslut 2019-10-03 A2019/01796/MRB Ku2019/01345/MD, Uppdrag att vidta åtgärder mot rasism, hatbrott och andra brott som hotar demokratin
- Regeringskansliet, Samlat grepp mot rasism och hatbrott. Nationell plan mot rasism, liknande former av fientlighet och hatbrott, 2016
- Regeringskansliet, Sveriges tjugotredje periodiska rapport till FN:s kommitté för avskaffande av rasdiskriminering, 2017
- Russell, EK, *Queer Histories and the Politics of Policing*, London: Routledge, 2020
<https://doi.org/10.4324/9781351131636>
- Siebers, Hans, HJ Dennissen, Marjolein, Is it cultural racism? Discursive exclusion and oppression of migrants in the Netherlands i *Current Sociology* Vol. 63(3) 470-489, 2015
<https://doi.org/10.1177/0011392114552504>
- Skaraborgs tingsrätts dom den 15 september 2016, mål nr 3596-15
- SOU 1944:69 Straffrättskommitténs betänkande med förslag till lagstiftning om brott mot staten och allmänheten
- SOU 1968:68 Lagstiftning mot rasdiskriminering
- SOU 2001:39 Ett effektivt diskrimineringsförbud – Om olaga diskriminering och begreppen ras och sexuell läggning
- SOU 2005:56 Det blågula glashuset – strukturell diskriminering i Sverige
- SOU 2006:22 En sammanhållen diskrimineringslagstiftning
- SOU 2007:6 Målsägandebiträdet – ett aktivt stöd i rättsprocessen
- SOU 2013:38 Vad bör straffas? Del 2
- SOU 2015:103 Ett utvidgat straffrättsligt skydd för transpersoner m.m.
- Svahn, Niklas »Lind: Fruktansvärd rasism mot samer« i Svenska Dagbladet, publicerat 29 januari 2020 på [<https://www.svd.se/amanda-lind-fruktansvard-rasism-mot-samer>]
- Svea hovrätts dom den 12 juni 2015, mål nr B 7013-14
- Svea hovrätts dom den 30 juli 2018, mål nr B 4119-18
- Svenska Dagbladet »SD: Sätt stopp för öppnare gränser«, publicerad 2021-07-19
- Svensson, Anneli, Hatrelaterade trauman, 2017
- Sveriges Radio, Sameradion & SVT Sápmi, Ett axplock av berättelser om rasism från samers vardag, publicerad 31 mars, 2017
- Sveriges Radio, Sameradion & SVT Sápmi, Vi lyfter berättelser om vardagsrasism mot samer, publicerad 28 mars, 2017
- SVT, citerar Stefan Löfven, »Löfven: »Rasismen hör inte hemma i Sverige«, [<https://www.svt.se/nyheter/inrikes/lofven-rasismen-hor-inte-hemma-i-sverige>] den 14 september 2021
- Terrorism, Motion 2020/21:642 av Adam Marttinen m.fl. (SD)
- Träskman, Per Ole, De straffrättsliga principerna och den europeiska människorättsdomstolens strävanden att realisera de positiva mänskliga rättigheterna, i *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab* 2010 s. 347-362.
<https://doi.org/10.7146/ntfk.v97i3.71766>
- UN, Human Rights Committee, CCPR/C/SWE/CO/7, 2016
- UN, Universal Periodic Review of the United Nations Human Rights Council: Sweden's national mid-term report, 19 June 2012, A2012/2841/DISK,
- Universal Periodic Review, Second Review Session 21, Sweden's responses to recommendations (as of 17.08.2015)
- Varbergs tingsrätts dom den 28 mars 2018, mål nr: B 2827-17
- Värmlands tingsrätts dom den 26 maj 2015, mål nr B 94-15
- Åkerlund Mathilda, Dog whistling far-right code words: the case of 'culture enricher' on the Swedish web, *Information, Communication & Society*, 2021
<https://doi.org/10.1080/1369118X.2021.1889639>
- Åklagarmyndigheten, RättsPM 2016:8 Hatbrott

- Åström, Karin & Granström, Görel, Den svenska regleringen av hatmotiverade brott – I linje med internationella normer?, i Jubileumsskrift till Juridiska institutionen 40 år, Örjan Edström, Johan Lindholm & Ruth Mannelqvist (red.), Umeå: Juridiska institutionen, Umeå universitet, 2017, s. 285-301
- Åström, Karin, Rättsliga åtgärder mot människohandel – att skydda ett offer eller möta ett hot, Lustus, 2014
- Åström, Karin, The Freedom of Religion in Relation to Other Human Rights, i Bernitz & Enkvist (red.) Freedom of Religion – An Ambiguous Right in the Contemporary European Legal Order, Hart publishing, 2020, s. 75-98
<https://doi.org/10.5040/9781509935895.ch-006>
- Österdahl, Inger, Åke Green och missaktande men inte hatiskt tal, i SvJT, 2006. Vol. 91, nr 3, s. 213-226